

HE TUHINGA PŪRONGO

Te whakamāramatanga:

Ka whakaahua atu te pūrongo i ngā pārongo whai hua kia māramatia.

Te pūtake:

Ko te whakaraupapa me te whakarōpū i ngā pārongo, hei whakaahua hoki i tētahi tū āhuatanga, hei aronga rānei mō tētahi kaupapa rangahau.

Ngā momo pūrongo:

Ka whakarōpūtia ngā pūrongo i ngā tūmomo mea mā ngā āhuatanga pēnei i te āhua, i te takiwā rānei.

Tirohia te whārangi a muri ake nei mō ētahi tauira.*

Te tapanga

Te whakahau

Te whakaahuatanga

Te whakarāpopototanga

Ko Tōku Reo Ko Tōku Ohooho, Ko Tōku Reo Ko Tōku Whakakai Mārihi, Ko Tōku Reo Hei Kai Mā Te Ahi?

Nō ngā wiki tata nei i whakaputaina e te Rōpū Whakamana i te Tiriti o Waitangi tā rātou whakatau ki te ora o te reo Māori i tēnei whenua taurikura o tātou. Ki tā rātou, ki tā te kaiwhakawā Joe Williams, i ngā tau 25 kua taha ake, kua mimiti haere te whakamahinga o te reo Māori nō te ngoikore o te Karauna ki te whakamana i te reo.

Ki tā ngā taunakitanga, ko te whakahau ki te Karauna, ki te Kāwanatanga, me whakatangetange rīaka rātou, otirā tātou, kia toitū te reo Māori hei reo rangatira kua rānei ia hei kai mā te ahi.

He aha hoki ngā tohu mō te ora o te reo e pērā ai te kaha o te whakatau, ko te reo Māori hei kai mā te ahi?

Ko tētahi o ngā rautaki whakatairanga i te reo Māori, tērā i riro mā Te Puni Kōkiri e whakatinana i te tau 2003, he mea hanga ēnei e te 'pononga e noho ana i te āhurutanga o tōna manu mātārae e kīia nei ko te Kāwanatanga'.

I te pūrongo i tītariaritia e te rōpū nei ki ngā āhuru mōwai o te reo i ngā rohe ki uta, i ngā kiri ki tai e kīia ana, nō te tau 1993 kua tokoiti iho ngā whānau e kōwhiritia ana i te Kōhanga Reo hei kāinga mō ā rātou tamariki. Hei āpiti atu i tērā, he pērā hoki te whakatau a ngā whānau mō ngā Kura Kaupapa Māori hei wāhi ako.

Ina he pērā rawa te mārohirohi o te ū ki te reo Māori i ēnei rangi nei, pērā i ngā tau iwa tekau, ko te tikanga kua neke atu i te 15,000 tamariki e ako ana i te reo, e ako ana ki te reo i te tokomaha o nāianei.

Ki tā te rōpū whakamana, e mimiti haere ana te tokomaha taiohi e kōrero Māori ana. Ā, ka mate ana te hunga kaumātua, te hunga mō rātou ko te reo Māori te reo tuatahi, ka mate hoki ko te reo i te tokoiti tangata hei whakakī i ngā whārua.

Hei tāpiri atu, he koretake tō rātou whakamana i tā te rōpū nei whakatau i te tau 1986 kia whai wāhi ngā kaikōrero Māori ki te whakamahi i tōna reo i āna mahi katoa, i ngā wāhi tūmatanui, ā, kua rahua te Karauna i te whakangungu i ngā tāngata hei kaiwhakaako i te reo, ki te reo anō hoki.

Kia takaruretia te kōrero nō te rau tau kua taha ake, kei te mate te reo Māori, kua riro hei kai mā te ahi.

Nā reira, ki te whakaahu atu tō tātou titiro ki te aroaro whenua o te reo Māori, e tika ana kia rere a urupounamu, Me pēhea e ora ai te reo Māori i ēnei rā, i ngā horopaki maha, i ngā kāinga huhua, ki te arero o te takitini tangata?

Hei tautohu i te kaupapa o te pūrongo.

Hei tautohu i te aronga o te pūrongo.

Hei whakaahua i te tū āhuatanga, me ngā tino pārongo ka pūrongotia.

Hei whakarāpopoto i ngā pārongo kua whakaaturia.

Ngā āhuatanga reo

Te kupu te hei tohu i te tini → ... , e mimiti haere ana te **tokomaha taiohi** e kōrero Māori ana. (para 7)
... , ki te arero o te **takitini tangata?** (para 10)

Te reo tūhono i te take me te pānga → Ki tā rātou, ki tā te kaiwhakawā Joe Williams, i ngā tau 25 kua taha ake, **kua mimiti haere te whakamahinga o te reo Māori nō** te ngoikore o te Karauna ki te whakamana i te reo. (para 1)
Ina he pērā rawa te mārohirohi o te ū ki te reo Māori i ēnei rangi nei, pērā i ngā tau iwa tekau, ko te tikanga **kua neke atu** i te 15,000 tamariki e ako ana i te reo, e ako ana ki te reo i te tokomaha o nāiane. (para 6)
Ā, **ka mate ana** te hunga kaumātua, te hunga mō rātou ko te reo Māori te reo tuatahi, **ka mate hoki** ko te reo i te tokoiti tangata hei whakakā i ngā whārua. (para 7)

Te reo whakaahua → ... e te rōpū nei ki **ngā āhuru mōwai o te reo i ngā rohe ki uta, i ngā kiri ki tai** e kīia ana, ... (para 5)
... , nō te tau 1993 **kua tokoiti iho** ngā whānau ... (para 5)
Hei tāpiri atu, **he koretake tō rātou whakamana** i tā te rōpū nei ... (para 8)

Te reo ā-kaupapa → ... i whakaputaina e te **Rōpū Whakamana i te Tiriti o Waitangi** tā rātou whakatau ... (para 1)
... ki te **ora o te reo Māori** i tēnei whenua ... (para 1)
... , ki tā te **kaiwhakawā** Joe Williams, ... (para 1)
Ki tā ngā **taunakitanga**, ko te whakahau ki te **Karauna**, ki te **Kāwanatanga**, ... (para 2)
... kua rānei ia hei kai **mā te ahi**. (para 2)
I te **pūrongo i tītāritāritia** e te rōpū nei ... (para 5)
... i te **Kōhanga Reo** hei kāinga mō ... (para 5)
... mō ngā **Kura Kaupapa Māori** hei wāhi ako. (para 5)
... he pērā rawa te **mārohirohi** o te ū ... (para 6)
... e **ako** ana i te reo, ... (para 6)
... i te **whakangungu** i ngā tāngata ... (para 8)
Kia **takaruretia** te kōrero ... (para 9)
... , e tika ana kia rere a **urupounamu**, ... (para 10)

* Hei tauira o ngā momo tuhinga pūrongo ēnei:

Ko te pūrongo atu i te rauropi i tētahi wāhi, ko te pūrongo rānei i ētahi tū āhuatanga mā te whakaatu i ngā āhuatanga ōrite o aua tū āhuatanga pērā i te hauora, te mātauranga, me ngā tūmomo mahi kua wātea ki ngā manene kua hūnuku ki tēnei whenua.

Ngā tohutoro

Te Reo going the way of the Moa. I tangohia i te 21/10/10 mai i www.stuff.co.nz/dominion-post/news

For further information about Report Writing see:

Aronui (2008). He Manu Tuhituhi. *He Tuhinga Taki: He Pukapuka Arataki i te Kaituhi*. pp. 32–48. Te Papa-i-oea: Aotearoa.

Aronui (2008). He Manu Tuhituhi. *He Kura Tuhituhi me He Manu Taketake: Te Pukapuka Aratohu mā te Kaiako*. “He Tuhinga Taki.” pp. 27–43. Te Papa-i-oea: Aotearoa.

He mea waihanga mō tētahi kaupapa a Te Tāhuhu o te Mātauranga.

Mana pupuri © Te Karauna 2011
Pūmau te mana.

Te Kāwanatanga o Aotearoa

